

KWALITEIT DOOR VERScheidenHEID

Ontwikkelingsplan Leader westelijk rivierengebied

JUNI 2007

INHOUDSOPGAVE

- 1. Inleiding**
- 2. Gebiedsanalyse**
- 3. Gebiedsvisie en strategie**
- 4. Samenwerking en netwerkvorming**
- 5. Projectideeën**
- 6. Organisatie en uitvoering**
- 7. Financiële middelen**
- 8. Communicatie en voorlichting**
- 9. Monitoring en evaluatie**

Bijlage

Samenstelling Plaatselijke groep westelijk rivierengebied

1. Inleiding

Sinds de jaren negentig ondersteunt de Europese Unie de sociaal-economische ontwikkeling van het platteland in de diverse Europese regio's. Ook in de komende periode gebruik zal Nederland gebruik maken van deze mogelijkheden voor plattelands-ontwikkeling die de Europese Commissie biedt. Daartoe is het Plattelandsontwikkelingsprogramma Nederland geschreven (POP2). Onderdeel hiervan vormt Leader.

Leader is één van de communautaire initiatieven van de Europese Commissie (EC). Leader staat voor Liaison Entre Actions de Développement de l'Economie Rurale, en is een experimenteel programma waarmee sociaal-economische impulsen op gebiedsniveau worden gegeven. Dit gebeurt door middel van financiering van lokale en regionale initiatieven. De fondsen vormen onderdeel van de zogenaamde structuurfondsen die bedoeld zijn om regio's mee te trekken in de vaart der volkeren. Initiatiefnemers van Leader-projecten kunnen private partijen, plaatselijke verenigingen, provincies en gemeenten zijn.

Leader heeft tot doel inwoners van plattelandsgebieden te stimuleren om na te denken en mee te beslissen over de toekomst van hun gebied. Door netwerken van bewoners, groeperingen en overheden op het platteland te creëren of te versterken (publiek-private samenwerking).

Plattelandsgebieden zijn in januari 2007 wederom uitgenodigd om nieuwe programma's in te dienen voor de periode van 2007 tot en met 2013.

De streekcommissie rivierengebied west heeft gemeend op deze oproep te moeten reageren met het indienen van dit ontwikkelingsplan.

Het westelijke rivierengebied is een sociaal-economisch samenhangend gebied met een complexe problematiek. Grote dynamiek in het agrarische veld en de economische structuur van het gebied heeft effecten op de leefbaarheid van het platteland, met name de kleine kernen en op de duurzaamheid van de bijzondere waarden van gebied wat betreft landschap en cultuurhistorie. Daarbij voelt het overwegend agrarische gebied de druk van verstedelijking in de directe omgeving.

De dynamiek is een, vooral door de markt gestuurd, gegeven voor het gebied. De kunst is om binnen die dynamiek te werken aan een sociaal-economische ontwikkeling van het gebied op een zodanige wijze dat leefbaarheid en gebiedseigen kwaliteiten daar onlosmakelijk mee verbonden blijven.

Het gegeven dat het gebied rijk blijkt te zijn aan initiatiefnemers die kansen zien in een dergelijke ontwikkeling en aangeven hier hard aan willen trekken heeft de streekcommissie tot deze aanmelding doen besluiten.

Met steun van de Provincie blijkt er voldoende financiële, en maatschappelijke draagkracht te zijn voor een volwaardig Leader-programma.

In dit ontwikkelingsplan beschrijft de Plaatselijke Groep de ontwikkelingsstrategie voor het westelijke rivierengebied en een uitwerking en onderbouwing van de prioriteiten en themakeuze.

Het ontwikkelingsplan Leader westelijk rivierengebied vormt het uitvoeringskader van het leaderprogramma en fungeert voor de Plaatselijke groep als toetsingskader voor ingediende projecten.

Op 14 mei 2007 is met de plaatselijke groep een workshop gehouden. De uitkomsten van deze workshop hebben mede de basis gevormd voor dit ontwikkelingsplan. De Plaatselijke commissie heeft vervolgens met dit plan ingestemd.

2. Gebiedsanalyse

2.1. De vele gezichten van het Westelijk Rivierengebied

Het Westelijk Rivierengebied kenmerkt zich door een overwegend open, agrarisch cultuurlandschap met door dijken beschermde oeverwallen en komgebieden. De bevolking is geconcentreerd in enkele middelgrote plaatsen (Tiel, Culemborg, Zaltbommel, Geldermalsen) en vele kleinere dorpen en stadjes. Het gebied ligt strategisch op de vervoerscorridor tussen de mainports in de Randstad en het Midden-Europese achterland. Rondom het Rivierengebied liggen enkele stedelijke agglomeraties: de Randstad, waarin met name Utrecht, het KAN-gebied en 's-Hertogenbosch. Het gebied wordt doorsneden door de belangrijke noord-zuid hoofdtransportassen (A2 en railverbinding) en de oost-west transportassen A15 en Betuwelijn. De infrastructuur doet niet alleen een aanslag om de omgevingskwaliteit maar zorgt ook voor de nodige barrières in het gebied.

De oost-west stromende rivieren hebben het Rivierengebied in belangrijke mate gevormd tot wat het nu is: een veelzijdig landschap met afwisselingen tussen grootschalige open gebieden en kleinschalige gesloten gebieden. In de loop van de tijd zijn mensen zich rond deze rivieren gaan vestigen en zijn dorpen en steden ontstaan, zijn wegen aangelegd, is land in cultuur gebracht en zijn kastelen en vestingwerken gebouwd. Het rivierenlandschap van Maas, Waal, Linge en Lek heeft daardoor zijn eigen lokale karakter met een specifieke variatie en historie. En dat is juist wat het westelijke rivierengebied karakteriseert. Een doorkijk op de toren van Zaltbommel, een weids vergezicht op de komgebieden van het Land van Maas en Waal, de beslotenheid van het landgoed Mariënwaard, een boomgaard langs de Linge, het zicht op de Lek vanaf het Eiland van Maurik, de compacte structuur van de dorpen langs de Lek, de openheid en reliëf van het schootsveld van de forten van de Nieuwe Hollandsche Waterlinie enzovoort. Kortom het Westelijk Rivierengebied heeft vele gezichten.

Het Westelijk Rivierengebied staat echter ook onder druk. Intensief gebruikte infrastructuur doorsnijdt het gebied. Rode functies zoals wonen en werken vragen om extra ruimte. Het belang van de agrarische sector, die nog steeds een belangrijke drager van het landschap is, neemt af. Daarentegen neemt de recreatief-toeristische functie van het (landelijk) gebied juist toe.

In dit hoofdstuk gaan wij verder in op specifieke sectorale ontwikkelingen die de verscheidenheid in het rivierengebied nu en in de nabije toekomst zullen bepalen.

2.2. Landbouw

De agrarische sector is en blijft een beeldbepalende factor van het rivierengebied. De belangrijkste sectoren zijn de melkveehouderij, akkerbouw en de fruit- en boomteelt. Het aantal bedrijven zal naar verwachting de komende jaren verder afnemen. Daarentegen zal de variatie in bedrijfstypen toenemen. Naast specialistische bedrijven (melkveehouderij, glastuinbouw en boomkwekerijen) is er een scala van bedrijven met verschillende vormen van agrarische en niet-agrarische nevenactiviteiten. Behoud van een gezonde grondgebonden landbouw (rundveehouderij en akker- en tuinbouw) is van belang voor het behoud van het landschap en de leefbaarheid. Daartoe moeten mogelijkheden worden gecreëerd voor de versterking van de economische peilers van de bedrijfsvoering door schaalvergroting, intensivering, kwaliteitsverbetering, agrarische en niet-agrarische neventakken, groene en blauwe diensten (bijvoorbeeld natuur en waterberging) en nieuwe vormen van samenwerking en netwerkvorming.

2.3. Landschap en cultuurhistorie

Een belangrijk deel van het westelijke rivierengebied is aangewezen als Nationaal Landschap. Het Rivierengebied heeft niet alleen een bijzondere landschappelijke waarde maar kent tevens een rijke cultuurhistorie. De mens was reeds vroeg in het Rivierengebied actief en heeft door de geschiedenis heen markante sporen achtergelaten. Naast de diverse verdedigingswerken tegen het water (bijvoorbeeld boerderijterpen, dijkstructuren en ingenieuze waterverdeelwerken), wordt het Rivierengebied ook gekenmerkt door verdedigingswerken tegen vijandelijke machten (Limes, kastelen, forten en waterlinies). In dit kader worden met name het Slot Loevestein en de Nieuwe Hollandse Waterlinie genoemd. Het Middeleeuwse Slot Loevestein was van oorsprong zeer strategisch gelegen op het punt waar tot 1904 de Maas en de Waal uitmondde. Het Slot is later onderdeel gaan uitmaken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Als vooruitgeschoven extra verdediging zijn de batterijen van Brakel en Poederloijen met de bijbehorende inundatiewerken aangelegd. De Nieuwe Hollandse Waterlinie is opgenomen op de voorlopige lijst van Werelderfgoed van UNESCO en is tevens een nationaal project in het kader van de Nota Belvedere. Daarnaast is het een "Groot Project" in het kader van het nationaal architectuurbeleid.

De rijksnota Belvedere onderstreept de hoge landschaps-, natuur- en cultuurhistorische waarden door zowel de Bommelwaard, de Tieler- en Culemborgerwaard als het Land van Maas en Waal, te bestempelen als Belvederegebied en Buren, Culemborg, Tiel en Zaltbommel als Belvederesteden. Het provinciale cultuurhistorische beleid is vastgelegd in de nota Belvoir. Speerpunten van dit beleid zijn: het inzichtelijk maken en duurzaam behouden van de cultuurhistorische waarden, het integreren van de cultuurhistorie in de planvorming, versterking van de cultuurhistorische bijdrage aan de economie en het vergroten van het cultuurhistorisch besef.

Er is sprake van druk op het landschap door rode functies als bedrijvigheid, wonen en infrastructuur die direct of indirect het landschap onvermijdelijk en blijvend veranderen. Deze ontwikkelingen leiden tot verrommeling, versnippering en nivellering waardoor de kwaliteit van het landschap verder afneemt.

2.4. Leefbaarheid

De bevolkingssamenstelling op het platteland verandert, en daarmee ook de sociale verbanden of cohesie. Concreet spelen er verschillende maatschappelijke ontwikkelingen die hun invloed doen gelden op de kleine kernen:

- *Vergrijzing*: dit stelt extra eisen aan het voorzieningenniveau (bijvoorbeeld welzijnsvoorzieningen en de aanwezigheid van winkels voor de dagelijkse boodschappen) en de bereikbaarheid de omliggende grotere kernen.
- *Ontgroening (wegtrekken van jongeren)*: dit kan ertoe leiden dat de kritische massa voor een aantal voorzieningen en verenigingen vermindert.
- *Toename automobiliteit*: automobiliteit zal naar verwachting alleen maar toenemen en de overlevingskansen van een aantal voorzieningen ter plekke onder druk zetten. Deze toename leidt eveneens tot een toename in de geluidsbelasting en verslechtering van de verkeersveiligheid.
- *Schaalvergroting*: bovenstaand verschijnsel wordt versterkt door schaalvergroting. Bekende voorbeelden zijn de kruidenier die het aflegt tegen de supermarkt in een grotere kern of de basisschool die een minimum aantal leerlingen moet hebben.

In een onlangs door de Regio Rivierenland uitgevoerd onderzoek naar de leefbaarheid in het Rivierengebied wordt naast de bovengenoemde aandachtspunten nog nadrukkelijk de veiligheid genoemd, dat wil zeggen de beschikbaarheid van politie, zorg en brandweer binnen een bepaalde tijd en extra aandacht voor jongeren (met name in de leeftijdscategorie 12 tot 16 jaar).

De aandacht richt zich zowel op de 'harde' sociale infrastructuur als op de 'zachte'. Het eerste behelst de kwaliteit van de voorzieningen en het toerusten van de voorzieningen op de maatschappelijke vraag. Het tweede betreft het stimuleren en faciliteren van betrokkenheid van burgers bij hun eigen leefomgeving om zodoende het landelijke gebied 'levend' te houden. Een belangrijke succesfactor bij behoud van leefbaarheid en vitaliteit is immers de betrokkenheid van bewoners (vrijwilligers) en particulier initiatief.

Een ander aspect van leefbaarheid is de kwaliteit maar ook de veiligheid van de woonomgeving. Het gaat hier met name om het voorkomen van stank-, geluids- en lichthinder; de verkeersveiligheid en de sociale veiligheid in het landelijk gebied.

2.5. Recreatie en Toerisme

Recreatie en toerisme is een van de sterkst groeiende sectoren in het Rivierengebied. Uit een studie van bureau Route IV blijkt dat de werkgelegenheid in deze sector de laatste jaren harder is gegroeid dan het gemiddelde van alle sectoren tezamen. Zo telde de provincie¹ in 2001 bijna 238.000 banen, waarvan er ruim 48 duizend² betrekking hadden op de toeristisch-recreatieve sector. De potenties van het Rivierengebied voor recreatie en toerisme zijn vanwege de centrale ligging en de recreatieve kernkwaliteiten groot: het marktaandeel van de regio kan nog aanzienlijk worden vergroot. De belangrijkste recreatieve kernkwaliteiten van het Rivierengebied zijn:

- uniek rivierenlandschap;
- rust en ruimte;
- fruit en bloesem;
- water;
- cultuurhistorie;
- natuur.

De toeristisch-recreatieve kracht van het gebied ligt met name in de routegebonden activiteiten, de beleving van het water en het dijkenlandschap in combinatie met cultuurhistorie. Om die potenties te benutten, zijn er meer maar vooral ook op de toekomstige vraag, gerichte voorzieningen nodig voor een aangenaam en langer verblijf van de toerist en recreant. Het Rivierengebied wordt doorsneden door infrastructuur. Deels zorgt deze infrastructuur voor een snelle en makkelijke bereikbaarheid van het gebied. Tegelijkertijd doet deze infrastructuur ook een aanslag op de omgevingskwaliteit en zorgt voor de nodige barrières voor de ontwikkeling van bijvoorbeeld aaneengesloten routenetwerken. Een verdere toeristisch-recreatieve ontwikkeling kan ook een bijdrage leveren aan de economische versterking van het Rivierengebied en de versterking van de regionale woon- en verblijfskwaliteit. Een belangrijke randvoorwaarde voor een evenwichtige toeristisch-recreatieve ontwikkeling is de kwaliteit van de natuur en het landschap en verkeersveiligheid (dijken).

2.6. Water

De meest belangrijke en richtinggevende beleidsdocumenten op het vlak van waterbeheer zijn de Europese Kaderrichtlijn Water en de Europese Nitraatrichtlijn. De Kaderrichtlijn heeft als doelstelling het bereiken van een goede chemische, ecologische en kwantitatieve toestand in grond- en oppervlaktewateren in 2015-2027. De nitraatrichtlijn schrijft vanaf 2003 een maximale nitraatconcentratie van 50 mg nitraat per liter in het bovenste grondwater voor. Het nationale beleid is vastgelegd in het Nationaal Bestuursakkoord Water. In het landelijk gebied zal met name de landbouw als grootste grondgebruiker hiervan de consequenties ondervinden. Enerzijds moet grond beschikbaar komen voor waterberging, anderzijds moet de landbouw schoner produceren. Zowel de Kaderrichtlijn als de Nitraatrichtlijn leveren een verdere druk op naar extensivering van de landbouw. Een verdere uitwerking van het Nationaal Bestuursakkoord Water vindt plaats in de (deel-)stroomgebiedsvisies waarin de wateropgaven tot 2050 worden geformuleerd. Doorwerking van Ruimte voor de Rivieren zal vergaande consequenties hebben voor het Rivierengebied, direct in de uiterwaarden, maar ook indirect in het binnendijks gebied. De afname van het landbouwareaal in de uiterwaarden zal immers de gronddruk binnendijks verder verhogen.

3. Gebiedsvisie en strategie

3.1. Visie

Het westelijke rivierengebied wordt gekenmerkt door een rijke verscheidenheid aan cultuurlandschappen, een in aard en omvang zeer diverse land- en tuinbouw en verspreid liggende kleinere bebouwingskernen. Enerzijds is sprake van een sfeer van idylle en rust binnen een agrarisch cultuur-landschap, anderzijds wordt het gebied geconfronteerd met grootschalige infrastructurele doorsnijdingen en dynamische stedelijke ontwikkelingen.

De combinatie van een goede infrastructuur en een aantrekkelijk landschap levert een goed vestigingsmilieu op voor bedrijven en woningzoekers. Het gebied fungeert als overloop voor de randstad. Bij een krachtmeting legt het statische landelijke gebied met kwaliteiten gebaseerd op ouderdom en langzame ontwikkeling het echter snel af tegen de dynamiek van de verstedelijking.

Als plaatselijke groep willen wij bijdragen aan een goede balans tussen economie, ecologie en leefbaarheid ten einde ons rivierengebied in al haar kwaliteiten overeind houden. Niet door blokkades op te werpen voor een verdere economische ontwikkeling maar door extra aandacht voor de bijzondere kwaliteiten van het landelijke gebied. Kwaliteiten in de zin van landschap en cultuurhistorie en de woon, werk en leefkwaliteit van het landelijke gebied met bijzondere aandacht voor de kleine kernen. Dit mede vanuit de overtuiging dat een goede evenwichtige economische ontwikkeling niet zonder een kwalitatief hoogwaardig buitengebied kan.

3.2. Thema's

Het ontwikkelingsplan richt zich op het landelijke gebied. Het accent van het plan ligt hierbij op de volgende thema's:

- landschap,
- cultuurhistorie
- water
- leefbaarheid met name die van kleine kernen.

De thema's zijn niet altijd even scherp af te bakenen. Landschap en cultuurhistorie zijn in het rivierengebied zo nauw met elkaar verweven dat feitelijk van één thema zou kunnen worden gesproken. Het thema water is met name opgevoerd vanwege de grote de rol die het water heeft gespeeld en nog speelt in het landschap en de cultuurhistorie. Ook voor leefbaarheid speelt water in het rivierengebied en rol.

Op het eerste gezicht lijkt leefbaarheid wat minder direct verbonden met de andere thema's. Toch is leefbaarheid een voorwaarde voor betrokkenheid met de leefomgeving en dit is op zich weer een voorwaarde voor behoud van de kwaliteiten van landschap en cultuurhistorie. Het één kan dus niet zonder het ander.

3.3. Gebiedsafbakening

Als uitgangspunt voor een Leadergebied geldt een maximum inwoneraantal van 150.000 mensen. Mits goed gemotiveerd is een maximum van 200.000 inwoners acceptabel. Dit uitgangspunt heeft samen met de spreiding van bestaande initiatieven in de sfeer van Leader geleid tot de volgende gebiedsafbakening. Bij de afbakening zijn de gemeentegrenzen aangehouden.

Leadergebied Westelijk Rivierengebied

De aanwijzing van een belangrijk deel van het westelijke rivierengebied als Nationaal Landschap is de directe aanleiding geweest voor de eerste afbakening. De aan elkaar grenzende Nationale Landschappen Rivierengebied en Nieuwe Hollandse Waterlinie stimuleren diverse groepen in de streek tot allerlei activiteiten op het gebied van landschap en cultuurhistorie en de bewoners van dat landschap. De volgende gemeenten zijn hierbij direct betrokken: Culemborg, Buren, Geldermalsen, Lingewaard en Zaltbommel.

Het feit dat het gehele westelijke rivierengebied zowel topografisch (rivieren) als sociaal-economisch als een stevige eenheid functioneert heeft aanleiding gegeven om te verkennen in hoeverre dit gehele gebied als Leadergebied zou kunnen worden aangemeld. Afzonderlijke initiatieven vanuit gemeenten buiten het Nationale Landschap hebben deze wens ondersteund.

Uit deze verkenning is gebleken dat, indien de stedelijke gemeente Tiel en de stedelijke bebouwde kom van Culemborg worden uitgezonderd, het inwonertal van het westelijke rivierengebied ruim onder de 200.000 blijft.

Op grond van deze bevindingen heeft de Plaatselijke groep besloten het gehele westelijke rivierengebied, met uitzondering van de gemeente Tiel en de bebouwde kom van Culemborg, aan te melden als Leader-gebied.

De eigen identiteit van het gebied en de sterke sociaal-economische samenhang kan, naar de mening van de plaatselijke groep, een hoger maximum inwonertal zonder meer rechtvaardigen.

4. Samenwerking en netwerkvorming

Creëren van kennis en draagvlak

Voor de uitvoering van het gebiedsgerichte beleid voor plattelandsontwikkeling is het activeren van de organisaties, bedrijven, vrijwilligers en individuele burgers een belangrijke schakel. Activiteiten zullen alleen van de grond komen, als er in het veld initiatieven worden genomen en draagvlak voor de activiteiten bestaat.

Activiteiten zijn gericht op het vergroten van kennis en draagvlak voor het plattelandsontwikkelingsbeleid. Hierbij wordt gedacht aan voorlichtingsactiviteiten, nieuwsbrieven, opleidingsprogramma's, enzovoort.

Samenwerking en netwerkvorming

De Plaatselijke groep biedt eveneens een afstemmingsplatform voor partijen om ontwikkelingen op een regionaal, grensoverschrijdend en sectoroverschrijdend schaalniveau af te stemmen om daarmee deze ontwikkelingen mogelijk te maken. Door samenwerking en netwerkvorming worden mensen, middelen en mogelijkheden gebundeld zodat innovatieve activiteiten/ideeën ontstaan of activiteiten worden uitgevoerd waarvoor anders geen middelen beschikbaar waren.

Vrijwilligers

In het proces van plattelandsontwikkeling ziet de streekcommissie een belangrijke rol weggelegd voor vrijwilligers. Om de inbreng van vrijwilligers te verbeteren en te versterken, denkt de streekcommissie onder andere aan professionele ondersteuning van vrijwilligers, voldoende faciliteiten om vrijwilligers te betrekken en het verbinden van vrijwilligers en vrijwilligersactiviteiten die nu nog vaak versnipperd plaatsvinden.

Samenwerking buiten het westelijke rivierengebied

Het ligt voor de hand om als plaatselijke groep voor het westelijke rivierengebied ook de samenwerking te zoeken met verwante Leadergroepen. In dit kader komen als eerste de Leadergebieden Kromme Rijn en Gelderse Poort in beeld. Beiden zijn eveneens in een vergelijkbare setting, gelegen in het rivierengebied en beiden zijn tevens Nationaal Landschap.

5. Projectideeën

In dit hoofdstuk wordt per thema een aantal projectideeën gepresenteerd. De opsomming is niet uitputtend maar meer richtinggevend en dient primair ter illustratie en inspiratie.

5.1. Landschap en cultuurhistorie

Verbetering recreatieve toegankelijkheid van het landschap

Hiermee wordt een aantal doelen gediend. De mogelijkheden om van het landschap te genieten, worden vergroot. De kwaliteit van het toeristisch-recreatieve product Rivierenlandschap krijgt een impuls. De landschapsstructuur wordt versterkt en bovendien bevordert toegankelijkheid de directe relatie tussen producent en consument. Het landschappelijke netwerk is daarmee de feitelijke infrastructuur voor een verbreding van de plattelandseconomie.

Stimuleren lokale expressie

In de landschapsontwikkeling is ruimte nodig voor 'lokale expressie' van individuen en groepen (bijvoorbeeld verenigingen voor (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer). Burgers worden gestimuleerd om persoonlijke inbreng te leveren aan de invulling van hun leefomgeving. Hierbij maakt niet alleen het resultaat, maar ook het proces deel uit van de beleving. Het proces nodigt vervolgens uit tot het ontplooiën van nieuwe initiatieven.

Behouden en versterken landschapswaarden door integrale benadering

Alle gemeenten binnen de begrenzing hebben een landschapsbeleidsplan of landschapsontwikkelingsplan. Afstemming en uitvoering van deze plannen biedt bij uitstek de mogelijkheid om de regionale samenhang te versterken en te verankeren. In de ontwikkeling van deze plannen streven we naar een benadering waarin de historische steden en het omliggende waardevolle landschap niet van elkaar worden losgekoppeld.

De historische herkenbaarheid landschap is vergroot

Het rivierenlandschap kenmerkt zich door een gevarieerde gelaagdheid met daarin veel sporen van historisch grondgebruik, rivierkundige ingrepen en de natuurlijke dynamiek van de rivieren. De historische herkenbaarheid (leesbaarheid) en het landschapsbeeld wordt sterk vergroot. Een voorbeeld is het weer herkenbaar maken van de strijd tegen het water door de jaren heen en het waar mogelijk zichtbaar maken van de Romeinse Limes.

Herstel en behoud ruimtelijke kwaliteit

In het rivierengebied hebben zich de laatste decennia een aantal landschappelijk minder gewenste ontwikkelingen voorgedaan. Tegenwoordig samengevat onder de term "verrommeling". De aanpak kan zijn gericht op een duurzame landschappelijke inpassing tot een volledige transformatie waarbij de toekomstige gewenste gebruiksfunctie het uitgangspunt is.

De historische betekenis van het rivierenlandschap is herkenbaar

In het rivierengebied zijn in de loop der geschiedenis diverse militaire verdedigingslijnen ontwikkeld en weer verloren gegaan. Het streven is om zowel de Romeinse noordgrens (de 'Limes'), de Nieuwe Hollandse Waterlinie als de Grebbelinie herkenbaar te houden in het rivierenlandschap. Dit kan onder andere gebeuren door het handhaven/herstellen van de kenmerkende openheid van de schootvelden en inundatievelden. Daarnaast wordt het rivierengebied gekenmerkt door een groot aantal landgoederen en kastelen die een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van het landschap.

Een tweede belangrijke historische component in het rivierenlandschap is de baksteenindustrie. Historische elementen als tunnelovens, tasvelden, spoorbaantjes enzovoort, zullen worden hersteld en/of gehandhaafd.

5.2. Water

Ontginningspatronen in het westelijk rivierengebied

Het landschap van het rivierengebied bevat nog steeds de structuren die in de loop der eeuwen zijn aangelegd om het gebied geschikt te maken voor bewoning en landbouw. In de Vroege Middeleeuwen zijn reeds lage kaden aangelegd, loodrecht op de stroomrichting van de rivier, om overtollig water (terug) te leiden naar de rivier. Deze kaden worden zijvingen genoemd, echter ook andere benamingen worden gebruikt (zijdwende, zijkade, zeekade, zeegkade, zijvang). Ten westen van de zijving ontstond een droog gedeelte (landbouw), aan de oostzijde stagneerde het water.

De volgende stap in het beheersen van het water was het verbinden van de (noord-zuid georiënteerde) zijvingen met (oost-west georiënteerde) kaden. Zo ontstonden de dorpspolders als waterhuishoudkundige eenheden, met een droog bovenstrooms gedeelte (dorp) en een nat benedenstrooms gedeelte. Het water uit de dorpspolders werd op een wetering gebracht die vervolgens naar de rivier stroomde (terrassenstelsel).

Sinds de 14^e eeuw zijn langs Rijn, Waal en Maas bandijken aangelegd die het geheel van dorpspolders omsloten. Een enkele dorpspolder werd niet binnen de bandijk opgenomen maar bleef buiten liggen (Munnikenland bij Loevestein). Deze buitenpolders waren alleen door een zomerkade beveiligd. Dwarsdijken compartimenteren het rivierengebied zodat bij een dijkdoorbraak het geïnundeerde gebied beperkt zal zijn, voorbeelden zijn de Meidijk in de Bommelerwaard en de Diefdijk op de grens tussen Gelderland en Zuid-Holland. De dijken langs de Linge vormen niet alleen de begrenzing van de Linge-uitwaarden maar hebben ook een compartimenteringrol.

Daarnaast zijn er op verschillende plaatsen in het westelijk rivierengebied kwelkaden achter de rivierdijken aanwezig die in het verleden het kwelwater dat onder de dijken doorstroomde opvingen en afvoerden via het waterhuishoudingstelsels.

Uit een inventarisatie in het kader van het opstellen van het Regionaal Plan Bommelerwaard bleek dat het gehele stelsel van dorpspolders met zijvingen, kades en weteringen nog zo goed als helemaal aanwezig is. Nieuwe waterhuishoudkundige structuren zijn weliswaar toegevoegd, de middeleeuwse structuur is echter niet op grote schaal opgeruimd. Behalve in de Bommelerwaard zijn de oude waterhuishoudkundige structuren nog goed herkenbaar aanwezig in de Culemborgerwaard en de Tielervwaard.

Ruimte voor water in het rivierengebied

Waterschap Rivierenland zal de komende jaren anticiperen op de ingezette klimaatwijziging. Als gevolg van het warmer wordende klimaat zal 10% meer neerslag vallen dat in het riviergebied geborgen moet worden, waarvoor veel ruimte nodig is. Een eerste schatting naar de benodigde ruimte, de zoekgebieden voor waterberging, is inmiddels in zogeheten normenstudies verbeterd. In samenspraak met de streek is voor elk deelstroomgebied beschouwd welke maatregelen op draagvlak kunnen rekenen. De verwachting is dat de wateropgave (= waar moet hoeveel water geborgen worden) grotendeels met lijnvormige aanpassingen (aanleg natuurvriendelijke oevers, extra watergangen of verbreden van watergangen) gerealiseerd kan worden. De wateropgave in het westelijk rivierengebied is groter dan in het oostelijk rivierengebied.

Fragment uit maatregelenkaart ter voorkoming regionale wateroverlast in de Culemborgerwaard.

Project Historische Kaden

Waterschap Rivierenland wil graag een project opstarten dat de cultuurhistorische waarden in het riviereengebied meer herkenbaar maakt door in te steken op accentuering van met name de kaden. We voorzien een actieve samenwerking met de diverse VANL's in het riviereengebied die in de rol van makelaar landeigenaren voor medewerking zullen benaderen. Met deze aanpak heeft het waterschap reeds goede ervaringen opgedaan met VANL Tieler- en Culemborgerwaarden. Op lokaal niveau ontstaan derhalve partnerschappen tussen Waterschap Rivierenland, de VANL ter plaatse en de bereidwillige landeigenaren. Er wordt gebruikt gemaakt van bestaand instrumentarium van het waterschap.

5.3. Leefbaarheid kleine kernen

Ondersteuningspunt lokale initiatieven

Het opzetten van een ondersteuningspunt voor lokale initiatieven (bijvoorbeeld via een gebiedsmakelaar) en het toegankelijk maken van kennis en de organisatie van kennisoverdracht zijn belangrijke hulpmiddelen voor de plattelandontwikkeling en het versterken van de leefbaarheid. Hierbij wordt gedacht aan lokale commissies buitengebied, dorpsraden en specifieke evenementen om de sociale cohesie in de kleine kernen te versterken.. Uit het onderzoek 'Leefbaarheid in Rivierenland' blijkt dat er vooral een probleem wordt onderkend ten aanzien van de leeftijdscategorie 12 – 16 jaar. Deze leeftijdsgroep verdient meer continue aandacht. Ook de oudere, minder mobiele bewoners verdienen extra aandacht.

Voorzieningen

Behoud basisvoorzieningen

In discussies over leefbaarheid wordt vaak een minimumpakket genoemd van basisschool, dorps huis/café en (sport)verenigingen. Ook winkels voor de dagelijkse boodschappen worden beschouwd als onderdeel van het basisvoorzieningspakket van een dorp. Hierbij is een debat over de kritische massa gerechtvaardigd. Door een slimme combinatie van mogelijkheden heeft een aantal basisvoorzieningen meer bestaansmogelijkheden. Bijvoorbeeld een locatie waar onder één dak het dorps huis, de kindercrèche en andere voorzieningen zijn gevestigd. Ook biedt een dergelijke voorziening ruimte aan eerstelijns gezondheidszorg (huisarts, tandarts, fysiotherapie enzovoort). Deze multifunctionele locaties hebben een meerwaarde als daaraan ook winkels in de dagelijkse sector worden toegevoegd. Samen zorgen de functies voor een compleet dienstenpakket en levendigheid in het dorp. We willen in eerste instantie de voorzieningen voor iedereen bereikbaar houden. Dit betekent niet zozeer dat in iedere plaats een aantal basisvoorzieningen aanwezig hoeft te zijn, maar wel dat de toegankelijkheid tot deze voorzieningen in grotere kernen binnen en buiten het riviereengebied voor iedereen mogelijk wordt gemaakt.

Voorzieningenbeleid is ouderenbeleid

De resultaten van het voorzieningenbeleid in kleine kernen wijst uit dat dit steeds meer neerkomt op ouderenbeleid. Vooral in deze groep vallen de klappen. Als beleidsmakers vinden dat ouderen zoveel mogelijk in hun eigen omgeving moeten kunnen blijven wonen, iets wat de meeste ouderen overigens zelf ook wensen, dan vereist dat:

- Meer aandacht voor ambulante voorzieningen.
- Goed en passend openbaar vervoer.
- Concentratie van bepaalde welzijnsvoorzieningen in enkele kernen.
- Een toegespitst woning- en zorgbeleid (bijvoorbeeld Voormalige Agrarische Bedrijfsgebouwen geschikt maken voor (collectief) wonen).

Recreatie dicht bij huis

Het is van belang dat de recreatieve aantrekkelijkheid van het Riviereengebied niet alleen toeneemt voor toeristen maar ook voor de lokale bevolking. Locale ommetjes (kerkepaden), fietspaden en speel- en spelekkens zijn voorbeelden van deze activiteiten.

Bereikbaarheid Openbaar Vervoer

Met name ouderen en jongeren zijn afhankelijk van het Openbaar Vervoer. Het streven is om de bereikbaarheid van het Openbaar Vervoer te verbeteren door het aansluiten van voorzieningen rond

bushaltes, de aanleg van goede en veilige fietsroutes naar bushaltes, en het realiseren van bushaltes in multifunctionele dorpscentra.

Zorg

Kwaliteitsimpuls zorgverlening

In de zorgverlening is momenteel een belangrijke verschuiving gaande van intramurale naar extramurale zorg, waarbij de zorg zoveel mogelijk binnen een vertrouwde omgeving van de zorgbehoevende (thuis, kleinschaliger) wordt aangeboden. Deze omschakeling is nodig, want door toenemende vergrijzing zal de vraag naar zorg in het Rivierengebied bij gelijkblijvende omstandigheden met 50% toenemen. In de regiovisies ouderenzorg en jeugdzorg wordt invulling gegeven aan de ontwikkeling van de extramurale zorg. Het fenomeen zorgboerderij ziet de regio als een mogelijke oplossing.

Landbouw en zorg

In het Rivierengebied is een belangrijk speerpunt de kwaliteitsimpuls aan de zorg. Met name richt zich dit op het ondersteunen van initiatieven op het vlak van landbouw en zorg. Zorgboerderijen spelen een belangrijke rol in de extramurale zorg. Het karakter van een zorgboerderij is volledig afhankelijk van de doelstelling die aan een specifieke zorgboerderij wordt gesteld. Deze boerderijen kennen namelijk een scala aan doelstellingen van werkervaringsprojecten tot dagopvang, verblijf, zorgverlener en spreiding van de zorgbehoefte.

Een schone, veilige omgeving

(Verkeers)veiligheid

In het Rivierengebied is op veel plaatsen de verkeersveiligheid een belangrijk punt van zorg. Woon-, werk- en recreatiegenot wordt vaak verstoord door grote ongereguleerde verkeersstromen op hiervoor niet geschikte wegen (dijken). In het kader van Leader zullen initiatieven worden opgepakt die bijdragen aan verbetering. Hierbij kan worden gedacht aan het verkeersslu maken van de dijken en aanleg van (snel)fietspaden.

Een ander speerpunt is het verhogen van de bereikbaarheid van woonlocaties door de ambulante zorg (huisarts, ambulance, brandweer en politie).

6. Organisatie en uitvoering

In dit hoofdstuk wordt de uitvoeringsstructuur en, in hoofdlijnen, de relevante procedures voor selectie en toetsing beschreven.

6.1. Regionale Leader-organisatie

De uitvoeringsstructuur voor Leader bestaat in het westelijke rivierengebied uit de volgende onderdelen.

- Plaatselijke groep (PG)
- Secretaris van de PG
- Programmabureau
- Europees Programmasecretariaat
- Provincie (GS)

Plaatselijke Groep

De eerste taak van de plaatselijke groep is de opstelling van een ontwikkelingsplan (dit plan dus). Voorts wordt de plaatselijke groep geacht projectontwikkeling te stimuleren. Het geven van voorlichting en zorgdragen voor publiciteit is hierbij van belang. Vervolgens dient de PG ingediende projecten te beoordelen op hun bijdrage aan het bereiken van de doelen uit het ontwikkelingsplan. Hierbij wordt uitgegaan van ondersteuning vanuit de provincie.

De PG westelijk rivierengebied is bereid deze taken op zich te nemen en verzoekt derhalve Gedeputeerde Staten van Gelderland haar te benoemen als adviescommissie voor het Leaderprogramma. De lijn van het instellingsbesluit zal zijn dat de PG de bevoegdheid krijgt Leader-gelden te programmeren en GS hierover te adviseren. De formele bevoegdheid en verantwoordelijkheid blijft echter bij de provincie liggen. Aan de provincie wordt tevens gevraagd om als administratief en financieel coördinator namens de PG op te treden.

Deze lijn volgend heeft de PG de volgende taken:

- Opstellen van een ontwikkelingsplan
- Projectontwikkeling stimuleren
- Inhoudelijk toetsen van ingediende projectvoorstellen
- Ter finale beoordeling voorleggen van projecten aan Gedeputeerde Staten.
- Het verzorgen van voorlichting en publiciteit inzake het Leader-programma.

De plaatselijke groep voldoet aan de volgende criteria:

- De PG bestaat uit een evenwichtige en representatieve vertegenwoordiging van verschillende sociaal-economische partijen in het gebied.
- Op besluitvormingsniveau maken private partijen (sociaal-economische partijen, stichtingen, verenigingen etc.) tenminste 50 % van de PG uit.
- De leden van de PG geven blijk van hun vermogen om samen een ontwikkelingsstrategie voor het gebied op te stellen en uit te voeren.
- De leden van de PG zijn in het gebied actief.
- Het streven is om zo veel mogelijk vrouwen en jongeren (tot 25 jaar) op te nemen in de PG
- De PG moet zich richten op activiteiten die niet strijdig zijn met het reguliere beleid.
- De PG moet zoveel mogelijk aansluiten bij gebiedsgerichte processen en structuren. Zo kan bijvoorbeeld de kennis- en ervaringsuitwisseling onder meer via het landelijke netwerk worden georganiseerd.

Secretaris van de PG

Voor dit Leadergebied wordt afgezien van een speciale gebiedscoördinator. De Provincie stelt een secretaris beschikbaar. De secretaris bereid PG-bijeenkomsten voor en coördineert de contacten tussen de PG en de provinciale diensten en GS.

De secretaris verzorgt tevens de contacten met het landelijke Leader-netwerk en indien gewenst met andere Leader-gebieden.

Programmabureau

De provincie stelt het provinciale programmabureau beschikbaar voor een belangrijk deel van de feitelijke taken van de PG.

Het gaat hierbij om:

- Projectverwerving en projectontwikkeling
- Afstemming met andere uitvoeringstrajecten (bijv. Nationaal Landschap/ Landinrichting)
- Voortgangsbewaking van de uitvoering

Europees Programmasecretariaat (EUP)

Het europees programma secretariaat is een provinciale afdeling. Deze afdeling zal voor de PG de administratieve en financiële coördinatie verzorgen. Voorts draagt de provincie vanuit het programmamanagement zorg voor een goede uitvoering van het betreffende EU-programma (Leader).

Provincie

De PG draagt de door haar geselecteerde projecten voor aan Gedeputeerde Staten van Gelderland voor goedkeuring. Voor elk goedgekeurd project stellen GS een beschikking op die naar de projectindieners wordt verstuurd.

Het advies van de PG geldt voor GS als zwaarwegend en zal doorgaans worden opgevolgd. In geval op formele gronden geen beschikking kan worden afgegeven wordt de PG hierover schriftelijk ingelicht.

Afstemming met de Streekcommissie Rivierengebied west

De PG voor het westelijke rivierengebied opereert direct in het werkveld van de streekcommissie rivierengebied west. De streekcommissie adviseert GS over programmering en voortgang van de plattelandsontwikkelings-doelen vastgelegd in het Provinciaal Meerjarenprogramma (PMJP). De Plaatselijke Groep heeft tot taak afzonderlijke projecten te toetsen op hun bijdrage aan de Leaderdoelen. Hiervoor geldt het Ontwikkelingsplan als toetsingskader. De PG brengt hierover advies uit aan GS. Deze advisering heeft een beperkter reikwijdte dan de adviezen van de Streekcommissie. De PG beperkt zich exclusief tot het Leaderprogramma. Een programma waar de streekcommissie in principe niet over adviseert. De streekcommissie toetst geen afzonderlijke projecten (meer).

Aangezien het werkgebied en de gewenste samenstelling van streekcommissie en PG sterk overeenkomen is besloten tot een 100 % personele unie tussen beiden. De coördinatie tussen streekcommissie en PG is op deze wijze optimaal verzekerd.

GS wordt verzocht de leden van de streekcommissie rivierengebied west tevens te benoemen als lid van de plaatselijke Leadergroep westelijk rivierengebied.

6.2. Selectie van projecten

Initiatiefnemers dienen hun projecten in bij het Provinciale Programmabureau. Het Programmabureau legt deze projecten voor aan de Plaatselijke Groep. De PG stelt vervolgens op basis van criteria jaarlijks een programma van Leader-waardige projecten vast. Potentiele projecten zullen worden beoordeeld aan de hand van een aantal criteria op inhoudelijk, technisch en financieel gebied. Vanuit de richtlijnen van de Europese Commissie geldt een aantal criteria voor het ontwikkelingsplan waaraan ook de projecten zelf moeten voldoen. Randvoorwaarden voor Leader-projecten zijn de participatie van vrouwen en jongeren, samenwerking, doelgroepen en het experimentele en innovatieve karakter van het Leader-programma.

Leader-projecten moeten in elk geval voldoen aan één van de volgende algemene criteria:

- De projecten moeten bijdragen aan het verschijnen van nieuwe producten en diensten waarin een specifiek lokaal element besloten ligt, of
- De projecten moeten bijdragen aan nieuwe methoden waarmee het eigen menselijk, natuurlijk en/of financieel potentieel van het gebied kan worden gebundeld en zodoende beter benut, of
- De projecten moeten bijdragen aan combinaties van verbindingen tussen economische sectoren die van oudsher van elkaar gescheiden waren, of
- De projecten moeten op originele wijze vorm zijn gegeven (organisatie en betrokkenheid van de lokale bevolking bij besluitvorming en uitvoering van het project)

De volgende stap die in het toetsingskader voor in te dienen projecten moet worden genomen, is het toepassen van de inhoudelijke en financiële criteria die vanuit de PG aan de projecten worden gesteld:

Inhoudelijke criteria:

- Het project moet binnen de geformuleerde ontwikkelingsstrategie passen (relatie project-hoofddoelstelling ontwikkelingsstrategie) voor het Leader-gebied
- De projectactiviteiten dienen plaats te vinden binnen het begrensde Leader-gebied westelijk rivierengebied.
- Het project moet vallen binnen een van de prioritaire thema's
- Het project moet bijdragen aan de participatie van een van de bovengenoemde doelgroepen
- Het project moet een voorbeeldfunctie hebben en/of overdraagbaar zijn
- Het project moet een experimenteel en/of innovatief karakter hebben

Technische criteria:

- De aanvrager van het project dient in staat te zijn het project uit te (laten) voeren
- Het project moet een goede afbakening van taken en bevoegdheden bevatten en het aantal procedures beperken
- Het project moet zo veel mogelijk van onderaf worden ingebracht (bottom-up karakter) en ook worden uitgevoerd
- Alle projecten moeten een realistische planning en ijkmomenten bevatten
- De organisatorische risico's moeten in beeld zijn gebracht

Financiële criteria:

- De Leaderbijdrage (EU) is gelijk aan de subsidiabele nationale overheidsbijdrage voor het project en mag maximaal 50 % bedragen
- De cofinanciering van het project moet zijn verzekerd. De totale kosten van het project moeten te verantwoorden zijn ten opzichte van de beoogde resultaten.
- Er is voor het zelfde project geen subsidie gevraagd en/of verleend uit andere regelingen van de Europese Unie
- Er mag geen sprake zijn van individuele steun aan een enkel bedrijf of persoon.
- Het project moet binnen de gepresenteerde begroting zijn uit te voeren.
- Mogelijke financiële risico's van het project moeten in beeld zijn gebracht en zijn afgedekt.

Besluitvorming/beheer

De Plaatselijke Groep beoordeelt de projecten en geeft een zwaarwegend advies aan het college van GS van de provincie Gelderland. Hierbij wordt zo veel mogelijk gelijk opgelopen met de andere projectstromen via de uitvoering van het Provinciaal Meerjaren Programma. Tijdens de uitvoering van de projecten bewaakt het programmabureau de voortgang van de projecten en zal op vastgestelde ijkmomenten op basis van geformuleerde indicatoren een tussentijdse evaluatie plaatsvinden.

7. Financiële middelen

In het programma Leader voor het westelijke rivierengebied is een indicatief financieringsplan opgenomen. Hierbij is aangenomen dat er sprake zal zijn van twee Leader-gebieden in Gelderland en dat het voorgestelde budget in gelijke mate over beide Leader-gebieden zal worden verdeeld. Op basis hiervan is een budgettaire verdeling voor het westelijke rivierengebied weergegeven in de tabel op de volgende pagina.

De Plaatselijke groep heeft gekozen voor een financieringsverdeling van 35 : 35 : 30 over respectievelijk de bijdrage van de Europese Unie, nationale publieke financiering en private cofinanciering. Er is gekozen voor een belangrijke private bijdrage. Hiermee wordt gekozen voor niet alleen een inhoudelijk maar ook een duidelijk financieel commitment op lokaal niveau. Door te kiezen voor een beperkte bijdrage van de EU is er per saldo sprake van een hoger totaal projectvolume.

Voor wat betreft de verdeling van het nationaal publiek deel wordt uitgegaan van een fifty-fifty-verdeling tussen enerzijds provincie en anderzijds de andere overheden (m.u.v het Rijk).

Onder de beheer- en uitvoeringskosten wordt met name gedacht aan kosten voor communicatie en publiciteit, kosten voor voorbereiding van nog niet goedgekeurde projecten, onderzoek en monitoring. De tevens onder deze post onder te brengen kosten voor vergadering, training en opstelling van het ontwikkelingsplan worden vanwege de combinatievoordelen met de streekcommissie betrekkelijk laag ingeschat.

De kosten van dit onderdeel zijn gesteld op 10% van het budgetvolume van projecten.

De middelen zijn verdeeld over de verschillende Leader-doelen. Hiervoor was een “vertaling” nodig van de eerder besproken prioritaire thema’s (landschap, cultuurhistorie, leefbaarheid (kleine kernen) en water)

De verdeling is nu als volgt:

411 As 1. Landbouw

Aan dit doel is 15 % toegekend. Hierbij wordt gedacht aan projecten op het grensvalk van agrarische structuurverbetering enerzijds en anderzijds landschap, cultuurhistorie, leefbaarheid en water.

412 As 2. Natuur en Landschap

Aan dit doel is 35 % van het totale budget toegerekend. Hierbij wordt met name gedacht aan projecten op het gebied van landschap en cultuurhistorie. Voor het deel van het Leadergebied dat gelegen is binnen de begrenzing van een Nationaal Landschap ligt een koppeling met de in dat kader geformuleerde doelen voor de hand.

413 As 3. Leefbaarheid / diversificatie plattelandseconomie

Aan dit doel is 40 % van het budget toegekend. Het gaat hierbij met name om leefbaarheidsprojecten. Projecten gericht op versterking van de plattelandseconomie en leefbaarheid in kleine kernen hebben hierbij prioriteit.

De genoemde percentages zijn gemiddelden. Afzonderlijke projecten kunnen afwijken.

In onderstaande tabel zijn de percentages vertaald naar concrete bedragen.

Het mag duidelijk zijn dat de opgevoerde bedragen geen concrete toezeggingen zijn maar intenties om in financieel in het programma bij te dragen. De uiteindelijk vast te stellen bijdragen zullen per project beschouwd/onderhandeld dienen te worden. Willen partijen dan niet meefinancieren dan betekent dit voor dit project dat de financiering niet rond is en ingezet wordt op een ander project.

In het provinciale meerjarenprogramma plattelandsonwikkeling zijn voor de cofinanciering vanuit het (EU)programma minima en maxima vastgelegd. De cofinanciering vanuit het EU-programma bedraagt maximaal 50 % van de subsidiabele overheidsuitgaven in het project, met een minimum subsidiebedrag van € 15.000 en een maximum van € 100.000.

EU-bijdrage (50 %)	Overheidsbijdrage (50 %)	Private bijdrage
minimum (ondergrens) € 15.000	€ 15.000	€ ongelimiteerd
maximum (bovengrens) € 100.000	€ minimaal € 100.000	€ ongelimiteerd

De private bedrage is niet gelimiteerd. Dit mag dus elk bedrag zijn met dien verstande dat de hoogte mede bepalend is hetgeen als private bijdrage voor projecten is opgenomen in het ontwikkelingsplan. In dit verband wordt verwezen naar het uitgewerkte subsidiekader zoals vastgelegd is in het Provinciale Meerjarenprogramma.

Financiële Tabel as 4 Leader-gebied Rivierengebied West voor de programmaperiode 2007-2013

Maatregel	Totaal generaal	Publiek						Privaat
		Totaal publiek	EU	Nationaal publiek				
			ELFPO	Totaal	Rijk	Provincie	Gemeenten/ watersch.	
41 Invoering Leader-benadering en plaatselijke groepen								
411 as 1 Landbouw	800.000	560.000	280.000	280.000	0	140.000	140.000	240.000
412 as 2 Natuur en Landschap	1.700.000	1.190.000	595.000	595.000	0	297.500	297.500	510.000
413 as 3 Leefbaarheid/Diversif. Plattelandseconomie	2.200.000	1.540.000	770.000	770.000	0	385.000	385.000	660.000
Totaal 411 t/m 413	4.700.000	3.290.000	1.645.000	1.645.000	0	822.500	822.500	1.410.000
421 Samenwerkingsprojecten	300.000	210.000	105.000	105.000	0	52.500	52.500	90.000
431 Beheer en uitvoeringskosten Plaatselijke Groep	500.000	500.000	250.000	250.000	0	250.000	0	0
Totaal-generaal	5.500.000	4.000.000	2.000.000	2.000.000	0	1.125.000	875.000	1.500.000

Verdeling totaalbudget naar financieringsbronnen:

EU (ELFPO) : 35 %

Nationaal publiek: : 35 % (waarvan ten laste van de Provincie 17,5 % en Gemeenten, waterschappen en gem. regelingen 17,5 % m.u.v. 431)

Private financiering: 30 % (met uitzondering van 431, welke maatregel door de Provincie zal worden gefinancierd)

Totaal 100 %

Verdeling totaalbudget naar maatregelen (van totaalbudget m.u.v. 431):

411 as 1 Landbouw : 15 %

412 as 2 Natuur en Landschap : 30 %

413 as 3 Leefbaarheid en Diversificatie Plattelandseconomie : 40 %

421 Samenwerkingsprojecten : 5 %

431 Beheer en uitvoeringskosten Plaatselijke Groep : 10 % van totaalbudget projecten (411 t/m 413 + 421)

Vertaling financiële tabel (x 1.000 euro) naar jaartranches (EU en Nationaal) over de programmaperiode 2007-2013 voor het Leader-gebied Rivierengebied West

Maatregel	2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013	
	EU	Nationaal	EU	Nationaal	EU	Nationaal	EU	Nationaal	EU	Nationaal	EU	Nationaal	EU	Nationaal
411 as 1 Landbouw	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
412 as 2 Natuur en Landschap	55	55	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90
413 as 3 Leefbaarheid/ Diversificatie Plattelands- economie	50	50	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120
Totaal 4.1	145	145	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250
421 Samenwerkings- projecten	0	0	0	0	25	25	20	20	20	20	20	20	20	20
431 Beheer en uitvoerings- kosten Plaatselijke Groep	15	15	35	35	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Totaal-generaal	160	160	285	285	315	315	310	310	310	310	310	310	310	310

8. Communicatie en voorlichting

Het Programmabureau Rivierengebied is primair verantwoordelijk voor de publiciteit en communicatie naar buiten. Dat wil zeggen.

- Zorgdragen voor bekendheid van het Leader-programma bij de doelgroepen in het gebied
- Verwerving van projecten en voorlichting over het indienen van projectvoorstellen
- Publiciteit over individuele projecten als zodanig en gerichte “spin-off”
- Coördinatie en afstemming tussen verschillende projecten, partners en projectuitvoerders.

De secretaris is verantwoordelijk voor de interne communicatie tussen de Plaatselijke Groep enerzijds en het Programmabureau en GS anderzijds.

Voor de communicatie en voorlichting wordt een efficiënte mix van informatiedragers ingezet. Hierbij wordt maximaal gebruik gemaakt van de bestaande informatiekkanalen.

De belangrijkste bron van informatie zal de reeds bestaande internetsite *rivierengebied.nl* zijn.

De communicatie en voorlichting voldoet aan de bepalingen voor promotie en publiciteitseisen die door de Europese Commissie worden gesteld aan het programma en individuele projecten (zie bijlage).

Ten behoeve van een gestructureerde en continue communicatie en voorlichting stelt de secretaris bij de start een uitgewerkt communicatieplan op.

9. Monitoring en evaluatie

In het kader van het Leader-programma bestaat monitoring en evaluatie uit de voortgangsbewaking van de individuele projecten en evaluatie van de voortgang van het plan. De monitoring van de projecten is een taak van de provincie.

Ter beoordeling van de doeltreffendheid van de Leader-bijdragen wordt toezicht uitgeoefend op het programma. Het toezicht omvat de organisatie en de coördinatie van het verzamelen van gegevens in verband met de financiën, materiele en effectcoördinatoren en de kwalitatieve aspecten van de uitvoering (met name sociaal-economische, operationele en juridische en procedurele aspecten). Dit toezicht bestaat onder andere uit drie evaluatiemomenten: vooraf (ex ante), halverwege het programma en achteraf (ex post).

Gezien de specifieke kenmerken van Leader moet de evaluatie bestaan uit materiele en financiële indicatoren en daarnaast specifieke indicatoren met betrekking tot de gebiedsgebonden geïntegreerde aanpak, het experimentele karakter, het functioneren van het partnerschap, de organisatie, de netwerkvorming en de gevolgen voor het milieu.

Voor wat betreft de toetsing aan indicatoren wordt verwezen naar de inidcatorentabel zoals die is opgenomen in het Programmadocument POP2 en het PMJP echter voor zover van toepassing op Leader.

Bijlage

SAMENSTELLING PLAATSELIJKE GROEP WESTELIJK RIVIERENGEBIED

K.C. Tammes (voorzitter)

H.L. Wichgers (namens gemeenten)

Vacature (namens gemeenten)

Vacature (namens gemeenten)

M.H.M. Gremmen (namens waterschap)

T. Kool (namens land- en tuinbouw)

H . Kolbach (namens land- en tuinbouw)

B.H. Pijl (namens natuurorganisaties)

G. den Hartog (namens milieuorganisaties)

A.Kwakernaak (namens recreatieorganisaties)

R.A. Fernhout (namens Kamer van Koophandel)

Th. De Jong (namens agrarische natuur- en landschaps verenigingen)

J.A. van Baalen-van Es (namens leefbaarheidsorganisaties)

A.M. Wormgoor (namens kleine kernen)